

ВЪВЕДЕНИЕ

*Ако нещо може да се измери, то може да се управлява.
Ако нещо може да се управлява, от него може да се печели.*

Живеем във времена на ярко изразен прагматизъм. Това е сериозно предизвикателство пред свободната воля и разума на човека, защото изисква цялостно реализиране на техния потенциал за постигане на прагматичните цели. Всеки в обществото днес е изправен пред необходимостта да избира и да взима решения, които са не просто емоционален изблик, а имат дълбоки рационални основания. Обществената рационалност обаче се изразява чрез разумния избор както на индивидите, така и на групите в обществото. Целенасоченото поведение и взимането на решения характеризират всички сфери. Това е валидно и за икономическата сфера, включително за бизнеса.

Но за разлика от житейската в публичната сфера става въпрос не просто за решения, а за управленски решения, свързани с конкретни цели и действия, обоснованост на избора, упражняване на власт, налагане на политики. В този контекст отговорността несъмнено е неразделна част от разумния избор. Затова обществената рационалност изисква същевременно и адекватна отговорност за управленските решения, упражняването на власт, налагането на политики. А това е морален и етически проблем. Заедно с това отговорните управленски решения са свързани с такива ключови въпроси за обществото като: балансиране на разходите и печалбите; овладяване на неопределеността и свеждането ѝ до рискове; анализ на риска; адекватна оценка; правилно решение. Моралът винаги е включен в тяхното осмисляне.

Важен проблем на съвременното общество е как да се оптимизират решенията в различните сфери, за да се подпомогне постигането на желаните цели. Анализите и оценките са много важни за разумния избор на правилно поведение навсякъде, включително в бизнеса. Затова ценностите, в това число и моралните, са твърде актуални днес – именно през тяхната призма се анализират социалните факти, за да се взимат разумни решения.

Това поражда въпроса за необходимостта от разумен контрол върху целенасочената намеса на човека навсякъде, включително в бизнеса. На преден план излиза проблемът за регулаторите на обществото, от които се очаква първо да регламентират, а после и да контролират целенасочената намеса. Регулаторите са важни и затова, че именно чрез тях хората в голяма степен взаимно гарантират свободната си воля. Познати са различни системи за регулиране – морал,

право, политика, администрация – и винаги се търсят начини за оптимизиране на статута и ролята им в обществото.

От друга страна, в съвременното общество има и симптоми на криза на рационалността, свеждащи се до такива явления като: съмнения в обществената рационалност и възвеличаване на спонтанните процеси на всички нива; оспорване на морала и възхваляване на липсата на отговорност като облекчение от неговото бреме; абсолютизиране на формалната справедливост, налагана от закона; утвърждаване на процедурна рационалност и бюрократизиране на обществото; управленски кризи и управление чрез кризи; обща ерозия на правосъдието; толериране на престъпността; засилен натиск върху гражданите; криза на демокрацията.

Заедно с това обаче днес все повече доминира целта да се осигури икономическа и пазарна ефективност, което повдига въпроса как да се оптимизира самото регулиране в обществото изобщо и на пазара – конкретно. Един от възможните начини е чрез фаворизирането на правото като по-модерна и по-надеждна система за регулиране на поведението и отношенията. Често това е съпроводено от мнението, че обществото фактически няма нужда от морала като отделен регулатор, защото той е включен в правото и действа чрез правото, като при това използва неговите предимства. Понякога обаче това е просто начин за прехвърляне на отговорността към законотворците и правосъдието или за оправдаване и омаловажаване на постъпки, които са в противоречие с традиционните морални разбирания на обществото. Очевидно е, че във времето на множество прагматични цели и същевременно – ограничени ресурси, това разбиране е широко разпространено у нас, както и навсякъде по света. То помага на хората да вървят по линия на по-малкото съпротивление и да се концентрират върху конкретни и текущи цели, да не носят много отговорности, да се разтоварят от проблеми и да не страдат от морална вина.

В условията на свободния пазар обаче все по-остро се чувства недостатъчността на правното и административното регулиране. Затова в днешно време бизнесът и управлението много разчитат и на морала като утвърден в многовековната практика на човечеството регулатор. Неговата устойчивост, гъвкавост, специфични механизми и други доказали се достойнства го правят ценен и незаменим регулатор на различни нива и във всички обществени сфери, а negliжирането му е свързано с много опасности за цялото общество. Самият морал обаче не е инстинктивен процес, а също е продукт на човешката рационалност – обвързан е със съзнанието и свободната воля, които характеризират човешката същност. Затова моралът напълно се вписва в усилията за рационализиране на обществения живот навсякъде, включително в бизнеса.

Това обяснява големия интерес към бизнес етиката, която изяснява, адаптира, систематизира и популяризира утвърдени морални (етически) ценности, норми и принципи на обществото в икономическата среда. Заедно с това в биз-

нес етиката са налице и полезни усилия за разработването на модели и механизми за практическо прилагане на наложили се етически концепции и етически стандарти в реалния стопански живот и в управлението на бизнеса. Бизнес етиката търси също и ценностни решения на много проблеми, засягащи както бизнеса, така и цялото общество – проблеми, свързани със собственото функциониране и развитие на бизнеса, а също и с нарастващото му въздействие върху всички обществени сфери. Затова интересът към развитието и използването на бизнес етиката идва от различни посоки – от страна на самите бизнес агенти и особено на мениджмънта, от обществото, от изследователите.

Заедно с това в бизнеса все повече се разчита на бизнес етиката като на средство за постигане на класическите икономически цели – печалба, растеж, развитие, ефективност. Това допълнително прави необходимо изучаването на бизнес етиката – като вид мениджърски инструмент. Преподаването ѝ като академична дисциплина има дълбоки теоретични основания, традиции и практическа полезност за професионалната реализация на студентите като мениджъри на различни нива в бизнеса. Бизнес етиката отдавна е включена в учебните планове на обучението по бизнес във водещите световни университети¹. Важно е бъдещите мениджъри да получат не само знания за възможностите на етическото въздействие и за прилагането на етически стандарти, но и умения да боравят с тях и да решават етическите проблеми в бизнеса. Това е предпоставка за осигуряването едновременно както на обществена приемливост, така и на условия за ефективност на бизнеса. Заедно с това то съответства на стремежа на обществото да контролира в свой интерес бизнеса и да се защити срещу неблагоприятното му въздействие и потенциалните заплахи.

Изложението се абстрахира от множество значими въпроси, с които се занимава бизнес етиката, и акцентира главно върху възможностите ѝ да подпомага мениджмънта в усилията му за постигане на стопанска ефективност и печалба. Този прагматичен аспект на бизнес етиката, представящ я като мениджърска дисциплина, се включва в контекста на още едно понятие, което все повече завладява пазара и се възприема като важна тенденция на развитието му – корпоративна социална отговорност (КСО). Към бизнеса се предявяват все по-големи

¹ **Бизнес етика** се преподава като академична дисциплина в УНСС от 1990 г. в бакалавърска степен на специалност "Икономика и управление на търговията", от 1993 – в магистърска степен на специалност "Икономика на индустрията", от 1994 г. – в магистърска степен на специалност "Финанси", от 1996 г. – в съвместна програма "Европейска бизнес администрация" на УНСС и University of Humberside, от 2002 г. – в следдипломна специализация на Център за развитие на управленски умения УНСС и ЛСА, от 2008 г. – в магистърска степен на специалност "Икономика на недвижимата собственост", от 2013 г. – в бакалавърска степен на специалност "Политическа икономия" и на специалност "Икономика". Титуляр е проф. Валентина Драмалиева, доктор по философия.